

С.В. ГАРМАШ, старший викладач НТУ «ХПІ»

НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІНИ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ В УКРАЇНІ - ПЕРЕДУМОВА ВИЖИВАННЯ НЕ ТІЛЬКИ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ, А Й СУСПІЛЬСТВА В ЦІЛОМУ

У статті проводиться аналіз і надається оцінка соціально-економічній ситуації, що склалася в Україні, в умовах загострення політичної кризи на основі аналізу матеріалів як вітчизняних, так і закордонних фахівців у галузі економіки, соціальних відношень та ін. Робиться спроба надання практичних рекомендацій для розвитку країни на перспективу, щоб не бути слабким штучним утворенням, у якого не має майбутнього, та «розмінною монетою» у чужій грі. Наголошується на необхідності виключення корупційної складової, перш за все, з економічних відносин, зміни якості підприємницького середовища. Особлива увага приділяється моральному виміру усіх учасників процесу економічних відносин в умовах загострення системної кризи, коли кожен свідомо робить свій вибір, а починати потрібно з себе.

Ключові слова: соціально-економічна ситуація, корупційна складова, економічна модель, системна криза, моральний вимір

Вступ. Згідно бізнесовим підсумкам, у 2013 році було виділено п'ять

© С.В. Гармаш, 2014

глобальних економічних подій, які значною мірою відбилися на всій світовій економіці: боргова криза, яка продовжується у Єврозоні, початок оздоровлення економіки США, боротьба з офшорами, китайські реформи. Але слід виокремити події, що відбуваються в Україні в останні місяці і спробувати проаналізувати їх у економічному аспекті.

Аналіз літератури. У статті використані матеріали як вітчизняних, так і іноземних (близьке та дальнє зарубіжжя) економістів-аналітиків, оглядачів, експертів, підприємців, журналістів, таких як: Ілля Ільїн, Володимир Тодоров, Олексій Топалов, Олександр Орлов, Рудольф Герман, Тетяна Івженко, Юрій Гаврилечко, Дмитро Олійник, Лешек Бальцерович, Ієн Бонд, Олександр Солонтай, Ігор Лосєв, Андерс Аслунд, Олена Лазоренко, Андрій Новак, Богдан Цюпін, Богдана Костюк, Галина Сенік, Дар'я Каленюк, Марія Щур, Віталій Коротич та ін.

Мета дослідження. Метою дослідження є виявлення взаємозв'язків глобальних економічних подій, що відбулися у світі, взаємообумовленості різноманітних чинників, які відображають поточний стан в Україні, впливають на характер процесу та розробка рекомендацій щодо можливих шляхів розвитку країни на перспективу. І це стосується не тільки змін економічної моделі країни, а й суспільства в цілому.

Матеріали досліджень. Глобальна фінансова-економічна криза 2008-2009 років стала початком боргових проблем, з якими зіштовхнулися деякі країни Євросоюзу, у якому реальний ВВП скоротився на 3,7%. Такі країни, як Греція,

Португалія, Іспанія та Італія нарощували борги, щоб виконувати соціальні зобов'язання. У 2012-2013 роках темпи падіння ВВП у цих країнах склав 17,8 %, 2,8 %, 1,3 % та 0,3 % відповідно. Дефіцит бюджету у 2012 році дорівнював 10 %, 6,4 %, 10,6% та 3 % [1].

У Греції на 2012 рік співвідношення боргу до ВВП країни складав максимальний показник серед країн Євросоюзу – 156,9 %. Країна шостий рік перебуває у рецесії, рівень безробіття складає 27 %. З початку боргової кризи Греція отримала від Європейської комісії, МВФ та ЄЦБ два кредити на загальну суму 240 млрд. євро. У 2013 році МВФ офіційно признав помилки у рекомендаціях, які були надані уряду країни. Було невірнo прораховано наслідки скорочення держвитрат для економіки в умовах кризи, що почалася. Економісти МВФ у 2010 році вважали, що кожний 1 євро скорочення бюджетних витрат призведе до втрати 0,5 євро з економічного зростання. У 2013 році було признано, що економіка втрачає 1,5 євро. За розрахунками експертів, країна потребує додаткові 11 млрд. євро (4,4 млрд. євро у 2014 році та 6,5 млрд. євро у 2015 році). Вперше за існування Євросоюзу, у червні 2013 року країна, що входить до нього, перестала бути розвинутою й була переведена у ранг країн, що розвиваються [1].

Щодо України, ще у серпні 2013 року країні прогнозували дефолт, оскільки на той час золотовалютні резерви країни знаходилися на критичному, як тоді вважали, рівні – 22,7 млрд. доларів, які не зможуть покрити об'єм трьохмісячного імпорту, що означає небезпеку дефолту (оглядач *Neue Zürcher Zeitung* Рудольф Герман) [2]. Це означає неспроможність країни виплат по її боргам (до кінця 2013 року Україна була повинна виплатити більше 4 млрд. доларів за міжнародними борговими зобов'язаннями). Про дилему, яка стоїть перед країною, попереджували європейські експерти: надалі брати гроші в борг під високий відсоток або проводити непопулярні реформи. Вважалося, що пік фінансової кризи в країні прийдеться на осінь 2013 року (оглядач «Независимой газеты» Тетяна Івженко). Наводилися думки експертів на сподівання України на новий кредит від МВФ, на зниження ціни на російський газ чи на отримання російського кредиту. Що тимчасово і сталося.

Ще у серпні 2013 року передбачалося перевести країну у режим економії за допомогою різних програм. Так, Україна розраховувала до 2030 року на третину скоротити вживання енергоресурсів за допомогою впровадження програм підвищення енергоефективності. Але ці програми, здебільшого, мали декларативний характер [3].

Але у результаті політичної кризи та протистояння, що призвели до зміни влади, було виявлено, що золотовалютні резерви країни на кінець лютого 2014 року становлять лише близько 15 млрд. доларів [4], а державний борг України у січні 2014 року виріс до 73,226 млрд. доларів [5].

Експерт Фонду суспільної безпеки Ю. Гаврилечко констатував, що якщо економіка України і надалі буде розвиватися, як і раніше, то країна може перетворитися у «бананову республіку», але замість бананів буде зерно та хімічне добриво. Експерт пояснив, що «... період первісної приватизації закінчився, тому що у власності держави залишилося менше 20 % від того, що було на початку. По суті, з крупних активів, окрім АЕС, метро, ГЕС, аеропортів, нічого і не залишилося. Що стосується первісного накопичення капіталу, то в Україні капітал ніхто не накопичує. Все, що тут вдається отримати, виводиться на Захід» [6]. І дійсність це підтверджує: чисельні мільярдні рахунки державних можновладців закордоном, як теперішньої, так і попередньої влади. А боротьба між олігархами або різними фінансово-промисловими групами, на думку експерта, залежить від «політичної боротьби, тому що зі зміною влади може змінитися і статус олігарха...». А говорити про боротьбу олігархів поза політики і доступу саме до влади, не слід, тому що влада в Україні міцно ототожнюється з великим бізнесом, корупцією та бандитизмом. Ю. Гаврилечко задає риторичне питання: «Яким чином люди, які ніколи у житті не займалися цивілізованим бізнесом, зможуть ним займатися. Та ніколи у принципі, тому що шлях, який пройшла Європа, ми просто не встигнемо пройти, часу не залишилося. Умови змінилися, світ вже не такий, яким він був 50 років тому. Тому на сьогоднішній момент ніяких шансів тут щось змінити не має. Пройде ще якийсь час, «... молоді тут не буде, тому що тут для неї не буде достатньої освіти та праці. Для обслуговування сировинної економіки, заснованої на видобутку ресурсів і сільському господарстві, потрібна дуже незначна кількість людей» [6].

І тут необхідно звернути увагу на моральну складову даної проблеми: неможливо її вирішення, виходячи лише з декларування цієї проблеми, необхідні ще дії, які базуються на моральних принципах бізнесових пріоритетів, коли інтереси громади ставляться вище власних.

Слід зауважити, що корупційна складова за основними напрямками економіки склала більше 160 млрд. грн. у 2013 році (для порівняння: витрати Державного бюджету України у 2014 році заплановані у розмірі 462 млрд. грн.). Таку цифру було названо у ході засідання Федерації Роботодавців України заступником голови ради ФРУ Дмитром Олійником. «З легального обігу виведено 160 млрд. грн. Перша складова – це державні закупання» [7]. Корупційна складова в яких склала від 50 до 137 млрд. грн. Велика корупція існує в податковій сфері. За оцінками ФРУ, загальний об'єм корупційного ринку при відшкодуванні ПДВ у 2013 році склав 15 – 20 млрд. грн. Загальний об'єм корупційного ринку, пов'язаний з роботою податківців, склав не менше 40 млрд. грн. Корупційний ринок на митниці у 2013 році склав більше 40 млрд. грн. [7].

Європейська Бізнес Асоціація (ЄБА) заявила, що економічна криза і внутрішній конфлікт в Україні спровокував своїми корупційними діями попередній політичний режим. «Європейська Бізнес Асоціація вважає, що стихійна корумпованість попереднього політичного режиму, відсутність вищості закону, зловживання повноваженнями, нечесний та непрозорий розподіл бюджетних коштів разом з ... монополізацією призвели до жорсткої економічної кризи в Україні і спровокували внутрішній конфлікт у країні»[8]. Крім того, ЄБА називає єдиним засобом запобігання дефолту і банкрутству – створення стабільного та привабливого інвестиційного клімату, впровадження реформ, узгодження нового кредитного договору з МВФ і підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Однак, економічну частину Угоди: Україна - ЄС неможливо вивчити, оскільки, навіть у скороченому варіанті (246 сторінок), вона швидко видаляється з урядових сайтів. У свою чергу, Федерація роботодавців України (ФРУ) заявляє, що для стабілізації і розвитку національної економіки необхідно усунути факти корумпованості на всіх рівнях влади і суспільного життя, провести негайне реформування судової системи, стабілізувати ситуацію на валютному ринку. «Однією з важких першочергових задач для пильної уваги нового уряду країни бізнес бачить у зміні якості підприємницького середовища. Наша основна задача – створити умови для ведення комфортного та конкурентоспроможного бізнесу в Україні, зняти інфраструктурні та інституційні обмеження для ділової активності, створити ефективну систему стимулів для інвестування у реальний сектор, в інноваційні проекти і регіональний розвиток», - заявляють у ФРУ [8].

Антикризовий закон нової-старої влади «Про запобігання фінансової катастрофи і створення передумов для економічного зростання в Україні» було прийнято з антикризовими виправленнями до держбюджету і входить до пакету, фінансову підтримку якому готов надати МВФ та інші міжнародні кредитори. Закон фіксує ставки податку на додану вартість (ПДВ) і податку на прибуток на рівні 20% та 18% відповідно, відміняє плани з їхнього зменшення, вводить прогресивну шкалу оподаткування пасивних прибутків розміром більше 20 тис. грн. на рік за ставками 15% - 20% - 25% (з 1 липня), підвищує акцизні збори і плати за використання природних ресурсів, відновлює 0,5% збір за валютні операції у Пенсійний фонд [9]. Але, зазвичай, основний тягар виходу країни з економічної та фінансової скрути лягає непомірним тягарем на її населення у вигляді скорочення цілої низки соціальних виплат, подорожчання комунальних платежів, в першу чергу – поетапне підвищення на 120% платні за газ. За оцінкою уряду цей законопроект повинен був збільшити прибуткову частину бюджету приблизно на 44 млрд. грн. на рік.

Необхідно уважно аналізувати ситуацію і прораховувати всі кроки з позиції скорочення держвитрат для економіки в умовах системної кризи в Україні,

зокрема, в період її загострення, щоб не повторити ситуацію, схожу на ту, що склалася в Греції.

А у цей самий час Україна стає лідером у придбанні її громадянами дорогої нерухомості у Лондоні, що свідчить про продовження вивозу капіталу з країни. За останніми даними лондонської компанії з торгівлі нерухомістю Beauchamp Estates, громадяни України на тепер (перший квартал 2014 року) являються лідерами з купівлі будинків та квартир у центральних районах міста (Mayfair and Regent's Park). Ціни на будинки і квартири у цих районах складають приблизно 25 – 100 млн. дол. [10].

Доречно згадати «план Маршала» - план допомоги післявоєнній Західній Європі у відбудові своєї економіки. Чи можливі схожі інвестиції для України за умови внутрішніх процесів?

Колишній польський урядовець, причетний до реформування економіки своєї країни у дев'яностих, Лешек Бальцерович нещодавно сказав в інтерв'ю газеті Rzeczpospolita, що просто гроші Україну не врятують. За словами економіста, «треба довести до створення в Україні іншої політичної системи», яка би надала шанс проведення реформ. Аналітик лондонського Центру за європейські реформи (Centre for European Reform) Іен Бонд погоджується з думкою Бальцеровича. «Найважливіше – це створити систему, яка базується на верховенстві закону і прозорості у пересуванні грошей в Україні. Зараз панує ситуація, в якій очевидно, що невеличка група людей наживається на грошах, які мали б належати цілій державі. Корупція сягнула дуже високого рівня. В індексі корупції, яку складає «Транспаренсі інтернешнл» місце України жакливе. Якщо немає системи, яка би діяла на основі законності, то надзвичайно важко досягти втілення будь-яких реформ», – каже Іен Бонд [11].

Виконувач обов'язків президента Олександр Турчинов заявив, що для стабілізації економіки, Україна потребує близько 35 мільярдів доларів протягом 2014-2015 років. Кошти і кадри для проведення реформ і розвитку економіки – це два головних компоненти цілковитого реформування української економіки. Тим часом, директор програм Інституту політичної освіти Олександр Солонтай вважає, що Україні вистачить внутрішніх резервів для проведення реформ, головне – зробити прозорою систему розподілу бюджетних грошей. «У країні з грошима все нормально, проблема з їхнім використанням. Насправді, Україна не бідна країна, кошти, які в ній обертаються, цілком достатні для того, щоб запустити економічний розвиток. І зробити все це можна знизу, децентралізувати і повністю відкрити бюджетну систему. Якщо ми матимемо зміни до законодавства, які дозволятимуть усім людям бачити просування кожної копійки, сплаченої у вигляді податків, за яку ціну і що куплено (наприклад, у комунальному господарстві), якщо вся ця система буде прозорою і доступною для контролю

знизу, у такому разі ми зможемо здійснити суспільний контроль. Це дозволить припинити нинішній дерибан», – пояснив Солонтай у розмові з Радіо Свобода [12]. Політолог, викладач Києво-Могилянської академії Ігор Лосєв у розмові з Радіо Свобода зауважив, що жодна з програм економічного розвитку в Україні не спрацює, доки оновлена система правозахисту і правосуддя не знищить корупційні схеми, якими просякнуте державне управління. «Найкращий «план Маршалла» для України – це повернути у чиновників і олігархів усе те, що вони накрали в Україні. Зверніть увагу: ми постійно беремо у західних партнерів, у росіян позики, які у нас елементарно розкрадають. Скільки ж можна брати?! І який сенс брати позики, якщо їх все одно крадуть? За 20 років розікрали країну, десятки мільярдів доларів вивели в офшори за кордон. То чому українська нація не має повернути собі те, що у неї було вкрадено?» – додав Лосєв [12].

Колишній радник Кабміну з економічних питань Андерс Аслунд заявив, що лише статок родини Януковича оцінюється у 12 млрд. доларів [13]. За його словами, Україна пережила пограбування власним керівництвом. Якщо країна планує повернути хоча б частину накраденого, її уряду у цьому питанні потрібна міжнародна допомога.

Але варто згадати ситуацію з грошима, які вкрав Павло Лазаренко. Судова тяганина почалася у літку 2005 року і продовжується до тепер. Уряд США ідентифікував приблизно 250 млн. доларів злочинно набутих активів, які знаходяться на рахунках у 5 країнах світу. П. Лазаренко було засуджено за звинуваченням у відмиванні грошей на території США. Слід додати, що відмивання грошей є складним злочином, що складається з двох частин, де спочатку необхідно довести попередній злочин – злочинне походження цих грошей. Цим злочином є корупційні дії, здійснені в Україні: здріство, шахрайство і перевезення вкраденого майна [14]. Сьогодні за ці гроші сперечаються кілька державних і приватних установ, компаній та осіб, судовий процес тягнеться 8 років, а повернення грошей може розтягнутися ще довше. Нажаль, Україна не має часу на такі процеси, хоча, безумовно, їх ініціювати необхідно проти посадових осіб, замішаних у корупції і мають вже заарештовані рахунки у іноземних банках.

Як зазначалося вище, крім грошей, для здійснення програми економічних реформ, створення конкурентоспроможної економічної системи, необхідні кваліфіковані фахівці. А це неможливо без реформи освіти. Політолог, публіцист Олена Лазоренко вважає: «Найперше у «плані Маршалла» – це допомога в освіті дорослих і запровадження цієї системи у нашої країні. Тому що модернізація усіх сфер життя, всієї економіки потребує насамперед освічених, посучасному освічених кадрів» [12]. Свою відповідь на запитання Радіо Свобода дав голова незалежного аналітичного центру «Комітет економістів України» Андрій Новак: «Перше, що треба оперативного зробити, – це прийняти абсолютно інший

державний бюджет на поточний 2014 рік. Друге – прийняти зовсім інші параметри для роботи Національного банку України. Нам треба терміново ухвалити новий Податковий кодекс, інший Бюджетний кодекс, в яких, серед іншого, врахувати потребу нової пенсійної реформи. Без цих кроків ми не зможемо очікувати на зміну економічної системи і на зміну економічних результатів»[12]. За словами Новака, подолання корупції і реформи на всіх напрямках, включно з освітнім, потребують уваги як урядовців і фахівців, так і всієї української спільноти.

При прийнятті відповідних рішень слід також враховувати, що більша частина експортної продукції країни зорієнтовано на ринки Росії і країн СНД, а безоглядне руйнування цих економічних зв'язків – це необачний крок. Необхідна гнучка, виважена політика компромісів на взаємовигідній основі у економічній площині, як з партнерами з Росії, так і з партнерами з Заходу.

На 15.05.2014 Євросоюзом заплановано одностороннє відкриття свого ринку для українських товарів. Європарламент підтримав тимчасове одностороннє обнуління увізного мита (приблизно 98%) для товарів з України в рамках негайних дій підтримки кризової економіки країни [15]. Але це буде діяти лише до 01.11.2014, тому що жодна країна не буде підривати позиції власного товаровиробника або поступатися власними економічними інтересами.

Андерс Ослунд наголошує, «...що «План Маршалла» був всеосяжним планом реформ зруйнованої європейської економіки. І це те, що Україна зараз потребує. Але для цього потрібен уряд, який буде цікавитися долею країни, а не лише власним збагаченням» [16]. Експерт пропонує змінити роботу українських інституцій. Першим кроком він вважає дозвіл девальвації курсу гривні. Другий крок – скорочення державного дефіциту (до 8% ВВП) . Для цього необхідно заморозити державні видатки, скасувати субсидії на газ і вугілля, що призведе до їхнього подорожчання, в першу чергу, для населення.

Коли планувалося утримати курс гривні на рівні 10 грн. за 1 дол., експерти навряд розраховували на масштабні валютні спекуляції, які почалися у країні: курс гривні почали обвалювати (більше 13 грн. за 1 дол.). Якщо перерахувати зростання курсу у відсотках, то з початку квітня 2014 року гривня девальвувала на 14%, а порівняно з курсом до політичного протистояння у країні – на 57% [17]. Об'єм операцій за 09.04.2014 був лише 347 млн. дол. (1,5 – 2 млрд. дол. – минулий рік). Загальна кількість готівкової валюти, що обертається у країні – близько 100 млрд. дол. Об'єми продажу валюти показують, що експорт значно скоротився, а імпорт фактично зупинився. Значне скорочення експорту відбувається тому, що наші експортери – олігархи, які не хочуть ризикувати своїми грошима. В такій ситуації нема часу займатися бізнесом. З початку квітня за рахунок щоденних спекуляцій банки і особи, які мають доступ до валютних резервів, заробили до 280 % у річному вимірі. У такій ситуації бажання наживи тільки посилюється. І головне:

прибуток від валютних спекуляцій навіть не збираються оподатковувати. Тому для бізнесу більш вигідно займатися валютними спекуляціями, ніж реальною справою [17].

І знову важливо наголосити на моральному вимірі. Слід завжди пам'ятати, що неможливо побудувати ефективну економіку без морального виміру усіх учасників процесу. Це підтверджує думку видатного вченого-економіста М. Шмельова: «Погана мораль – погана економіка!» [18]. Кожен робить свій вибір самостійно, але завжди починати треба з себе!

Висновки. Аналіз різноманітних матеріалів, інтернет-ресурсу дозволяє зробити наступні висновки:

1. Найважливіше – це створити систему, яка базується на верховенстві закону і прозорості у пересуванні грошей в Україні (Ієн Бонд). Треба довести до створення в Україні політичної системи, яка би надала шанс проведення реформ.

2. Основна задача на сьогодні – створити умови для ведення комфортного та конкурентоспроможного бізнесу в Україні, зняти інфраструктурні та інституційні обмеження для ділової активності, створити ефективну систему стимулів для інвестування у реальний сектор, в інноваційні проекти і регіональний розвиток - змінити якість підприємницького середовища.

3. Для здійснення «Плану Маршалла» Україні потрібен уряд, який буде цікавитися долею країни, а не лише власним збагаченням (А. Ослунд).

4. Найкращий «план Маршалла» для України – це повернути у чиновників й олігархів все те, що вони накрали в Україні (Ігор Лосєв).

5. Україна не бідна країна, кошти, які в ній обертаються, цілком достатні для того, щоб запустити економічний розвиток (Олександр Солонтай) – зробити прозорою систему розподілу бюджетних грошей.

6. Необхідно уважно аналізувати ситуацію і прораховувати всі кроки з позиції скорочення держвитрат для економіки в умовах системної кризи в Україні, зокрема, в період її загострення, щоб не повторити ситуацію, схожу з Грецією. Перше, що треба – інший державний бюджет, інші параметри для роботи Національного банку (Андрій Новак).

7. Кошти і кадри для проведення реформ і розвитку економіки – це два головних компоненти цілковитого реформування української економіки.

8. Подолання корупції і проведення реформ на всіх напрямках, включно з освітнім, потребують уваги урядовців і фахівців, української спільноти.

9. Необхідна гнучка, виважена політика компромісів на взаємовигідній основі у сфері економічних відносин з усіма партнерами.

10. Головне - слід завжди пам'ятати, що неможливо побудувати ефективну економіку без морального виміру усіх учасників процесу економічних відносин.

Список літератури: 1. *Илья Ильин, Владимир Тодоров, Алексей Топалов, Александр Орлов* / Мировую економіку розділити на п'ять // «Газета.Ру» від 16.01.14. 2. *Україне обещают дефолт* // UBR.ua від 10.08.13. 3. *Украина переходит в режим экономии* // MigNews.com.ua від 24.08.13. 4. *Объём золотовалютных резервов Украины мог снизиться до 15 миллиардов долларов, - глава НБУ* // censor.net.ua від 26.02.14. 5. *Государственный долг Украины в январе вырос до \$ 73,2 млрд.* // finance.obozrevatel.com від 26.02.14. 6. *Украина рискует превратиться в банановую республику* // ua-banker.com.ua від 10.06.13. 7. *В 2013 году из бюджета было украдено 160 млрд. гривен* // www.facenews.ua від 26.02.14. 8. *Европейская Бизнес Ассоциация назвала причины экономического кризиса в Украине* // Интерфакс-Украина від 26.02.14. 9. *Антикризисный закон вступил в силу* // news.mail.ru від 01.04.14. 10. *Украинцы стали лидерами по покупке недвижимости в Лондоне* // ubr.ua від 31.03.14. 11. *Богдан Цюпин* / «План Маршалла» для України можливий за умови внутрішніх процесів // www.radiosvoboda.org від 26.02.14. 12. *Богдана Костюк* / «План Маршалла» для України: є кошти і плани – потрібні виконавці // www.radiosvoboda.org від 25.02.14. 13. *Состояние семьи Януковича оценили в \$ 12 млрд.* // delo.ua від 26.02.14. 14. *Галина Сенник, Дарья Каленюк* / Деньги Павла Лазаренко: кто и когда их получат // argumentua.com від 16.09.13. 15. *Киев готовится к одностороннему открытию рынка ЕС для своих товаров* // news.mail.ru від 04.04.14. 16. *Марія Щур* / Потрібен уряд, який дбатиме про країну, а не власне збагачення – Ослунд // www.radiosvoboda.org від 25.02.14. 17. *Кто и зачем обвалил курс гривны* // news.mail.ru від 11.04.14. 18. *Коротич В.О.* / Ведущий российский экономист Николай Шмелев. // Бульвар 50/2002, с. 8.

Bibliography (transliterated): 1. *Il'ja Il'in, Vladimir Todorov, Aleksej Topalov, Aleksandr Orlov* / *Miroviju jekonomiku razdelit' na pjat'* // «Gazeta.Ru» від 16.01.14. 2. *Ukraine obeshhajut defolt* // UBR.ua від 10.08.13. 3. *Ukraina perehodit v rezhim jekonomii* // MigNews.com.ua від 24.08.13. 4. *Ob'jom zolotovaljutnyh rezervov Ukrainy mog znizit'sja do 15 milliardov dollarov, - glava NBU* // censor.net.ua від 26.02.14. 5. *Gosudarstvennyj dolg Ukrainy v janvare vyros do \$ 73,2 mlrd.* // finance.obozrevatel.com від 26.02.14. 6. *Ukraina riskuet prevratit'sja v bananovuju respubliku* // ua-banker.com.ua від 10.06.13. 7. *V 2013 godu iz bjudzeta bilo ukradeno 160 mlrd. griven* // www.facenews.ua від 26.02.14. 8. *Evropejskaja Biznes Associacija nazvala prichiny jekonomicheskogo krizisna v Ukraine* // Interfaks-Ukraina від 26.02.14. 9. *Antikrizisnyj zakon vstupil v silu* // news.mail.ru від 01.04.14. 10. *Ukraincy stali liderami po pokupke nedvizhivosti v Londone* // ubr.ua від 31.03.14. 11. *Bogdan Cjupin* / «Plan Marshalla» dlja Ukraїni mozhlivij za umovi vnutrishnih procesiv // www.radiosvoboda.org від 26.02.14. 12. *Bogdana Kostjuk* / «Plan Marshalla» dlja Ukraїni: e koshti i plani – potribni vikonavci // www.radiosvoboda.org від 25.02.14. 13. *Sostojanie sem'i Janukovicha ocenili v \$ 12 mlrd.* // delo.ua від 26.02.14. 14. *Galina Sennik, Dar'ja Kalenjuk* / Den'gi Pavla Lazarenko: kto i kogda ih poluchit // argumentua.com від 16.09.13. 15. *Kiev gotovitsja k odnostoronnemu otkrytiju rynka ES dlja svoih tovarov* // news.mail.ru від 04.04.14. 16. *Marija Shhur* / Potriben urjad, jakij dbatime pro kraїnu, a ne vlasne zbagachennja – Oslund // www.radiosvoboda.org від 25.02.14. 17. *Kto i zachem obvalil kurs grivny* // news.mail.ru від 11.04.14. 18. *Korotich V.O.* / *Vedushhij rossijskij jekonomist Nikolaj Shmelev.* // Bul'var 50/2002, s. 8.

Надійшла до редколегії 02.04.2014